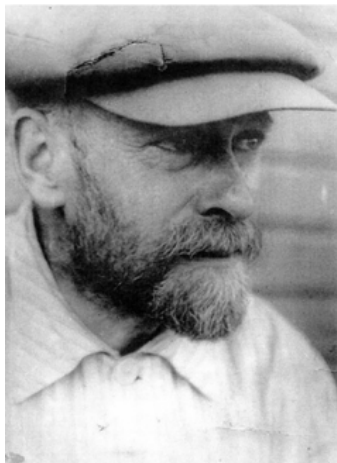

Janusz Korczak

(1878–1942)

Janusz Korczak (eredeti nevén Henryk Goldszmit) tragikus életű, zsidó származású (a későbbiekben keresztény hitre térő) lengyel orvos, termékeny író, gyakorló pedagógus és gyermekjogi aktivista volt. Orvosi tanulmányait Varsóban, Berlinben, Párizsban és Londonban végezte, és 1905–1912 között orvosként dolgozott egy gyermek-kórházban dolgozott, ezt követően főként a nevelés gyakorlati és elméleti kérdéseivel foglalkozott. Korának jellegzetes pedagógiai folyamatait nem tartotta megfelelőnek, erőteljesen bírálta mind a családon belüli, mind pedig az iskolai nevelési gyakorlatot. Úgy vélte, hogy a felnőttek nem tanúsítanak elegendő figyelmet, szeretetet és tiszteletet a gyermekek iránt, amennyiben nem képesek vagy egyszerűen nem akarják a gyermekben az Embert (az emberi lényt) látni, illetve abban az emberi lényeket és méltóságot észrevenni, elfogadni.

A nevelés történetében Korczak az elsők között figyelmeztette a felnőttek társadalmát a gyermekek tiszteletére, a gyermekek iránti szeretet szükségességére, a minden gyermeket éppen emberi lény mivoltában megillető jogokra, illetve azok érvényesítésére, betartására, védelmére. Meggyőződéssel vallotta, hogy a gyermeknek természetes joga van ahhoz, hogy a felnőttek (szülők, pedagógusok) sajátos lényét, fejlődésben lévő személyiségét és egész világát figyelembe vegyék, megismerjék, megértsék és tiszteljék. Meggyőződéssel hitte, és elkötelezettséggel hirdette, hogy a gyermeknek joga van a szeretethez, a tisztelethez, a megfelelő fejlődési feltételekhez, a neveléshez, a jelenben való éléshez, a hibavétéshez vagy a kérdéshez. Joga van ahhoz, hogy személyét komolyan vegyék, hogy vágyait elismerjék, hogy szükség esetén segítségben részesítsék. Joga van továbbá elvárni, akarni, érezni, nőni és kibontakozni, sőt meghalni. Ebben a vonatkozásban Korczak elévülhetetlen érdeme, hogy korának gondolkodási modelljeit meghaladva a gyermeki jogokra vonatkozó későbbi nyilatkozatok alapjait rakta le. A gyermekeket napjainkban természetes módon megillető (és hivatalos nemzetközi egyezményekben egyszersmind deklarált) jogok rendszerének alapvető elemei már Korczak felfogásában is körvonalazódtak.

A gyermeki jogok aktuális rendszeréből kiáramló gyermekfilozófia („A gyermek érték”, „A gyermeki érdek elsődlegességet élvez” stb.) szinte a maga teljességében megtalálható Korczak felfogásában is. Ez érthető is, hisz egyrészt központi jelentőségű pedagógiai alapelve a gyermeki személyiség messzemenő tiszteletére vonatkozott, másrészt pedig pedagógiai koncepciójának kialakulását a századforduló éveiben kibontakozásnak indult reformpedagógia irányzatok, mindenekelőtt az úgynevezett „új nevelés” áramlatának, azon belül pedig az „aktív iskola” mozgalmának az eszmeisége határozta meg.

Korczakot 1912-ben árvaház alapítására és vezetésére kéri fel a varsói zsidó közösség. Ebben a „Dom Sierot”-nak (árvák otthonának) nevezett intézményben közel 200 hátrányos helyzetű, elárvult és otthontalan gyermek önzetlen gondozását látja el és vállal felelősséget sorsuk alakulásáért. Úgy vélte, hogy a gyermekek sikeres nevelésében nem annyira a folytonos szabály-, norma- vagy követelményállításra kell támaszkodni, hanem inkább azok elmélyült megismerésére, a bennük rejlő fejlődési lehetőségek feltárására, az örökletes diszpozíciók kiaknázására. Az árvák otthonában a nevelők és a gyermekek életét, mintahogyan azok közös tevékenységét is egyfajta kooperatív partnerségben képzelte el. Az intézmény egész belső életének empatizáló, meleg és családias légkörű alapokat óhajtott biztosítani. Szilárd meggyőződéssel vallotta, hogy annak a pedagógusnak, aki árva gyermekeket gondoz, nemcsak empatizáló és jótékonyági érzelmek által fűtötten kell cselekednie, hanem a saját úton való haladásának és fejlődésének, illetőleg az önmegvalósításának érdekében is. Korczak önmaga vonatkozásában is ekképp gondolkodott, hisz egyik munkájában azt írta, hogy „Az az út, amelyen én haladtam célom felé, sem a legrövidebb, sem pedig a legkényelmesebb, számomra mégis a legjobb, mert a saját utam”.

Pedagógiai munkái közül kettőt feltétlen meg kell említeni, hiszen azoknak kivételes pedagógiai (neveléstörténeti) jelentősége van. Az egyik 1919-ben jelent meg Varsóban, *Hogyan szeressük a gyermeket* címmel (a magyar nyelvű fordítás pedig 1982-ben látott napvilágot a Tankönyvkiadó gondozásában). Ez a viszonylag kis terjedelmű munka nemzetközi téren talán Korczak legismertebb alkotása. A másik munka tíz évvel később, 1929-ben került kiadásra úgyszintén Varsóban *A gyermek joga a tiszteletre* címmel (magyarul 1995-ben jelent meg). Eme számos nyelvre lefordított munkák kivételesen értékes pedagógiai üzenete erőteljes hatást gyakorolt az elkövetkező idők gyermekfelfogására, a gyermeki jogok fogalmának pontos körülhatárolására és letisztulására, az egész pedagógiai gondolkodás és nevelési gyakorlat fejlődésére.

Az 1940-es év drámai történései közül Korczak vonatkozásában ki kell emelnünk azt, amely az árvaházának a varsói gettóba szorítására és elszigetelésére

vonatkozik. A gettóban élők számára a deportálás csak idő kérdése volt, onnan szinte egyenes út vezetett a treblinkai haláltáborba. De még itt is Korczak emberséges körülményeket próbált biztosítani a gyermekek számára. 1942. augusztus elején Korczak visszautasítja a (lengyel barátok által) felajánlott (a gyermekekre azonban nem vonatkozó) menekülési lehetőséget (egyfajta hamis útlevelet), és neveltjeivel együtt (akikhez ezek szerint az önfeláldozásig hű maradt) felszáll a treblinkai vonatra, majd a haláltáborban azokkal mártírhalált hal a gázkamrában. Korczak példaértékű életéről a világhírű lengyel rendező, Andrzej Wajda készített filmet.

Korczak személyiségének sokoldalúságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy aktívan részt vállalt nevelési egyesületek tevékenységében, szociális intézetek munkájában, közéleti ügyekkel foglalkozott, gyermekeket érintő jogi ügyekben pedagógiai szakértőként bíróságokat segített, felsőoktatási intézményekben oktatott, tudományos szemináriumokon vett részt, nyilvános előadásokat tartott. Egyazon időben gyermekfolyóiratot szerkesztett, rádióműsorokat készített, gyermekeknek irodalmi alkotásokat írt (*I. Matykeó király* című gyermekregénye magyarul is megjelent még 1969-ben a Móra Kiadónál), gyermekekről tanulmányokat készített, árvaházában pedig gyermekorvosként és gyakorló nevelőként tevékenykedett.

Szépirodalmi és publicisztikai munkáinak, tudományos tevékenységének, eredeti pedagógiai koncepciójának, valamint gyakorlati nevelési és szociálpedagógiai ténykedéseinek alapján azt állapíthatjuk meg, hogy napjainkban Janusz Korczakban az egyetememes pedagógiatörténet nagyhatású egyéniségét, a gyermekek iránti pedagógusi elkötelezettség modellértékű és hősi személyiségét kell tisztelnünk.